

MATEUSZ
CHORÓBSKI

PAWEŁ
CZEKAŃSKI

WOJCIECH
GILEWICZ

JERZY
KOSAŁKA

AGNIESZKA
KURANT

DIANA
LEŁONEK

TOMASZ
MRÓZ

DOMINIKA
OLSZOWY

ANNA
STILLER

WERONIKA
WYSOCKA

GALERIA
SZTUKI
WSPÓŁCZESNEJ
W OPOLU
PLAC
TEATRALNY 12

10.10–30.11
2025

KURATOR
ŁUKASZ
KROPIOWSKI

SCENOGRAFIA
TOMASZ
MRÓZ

NURDLE, FUSY I UBRANIA MARTWYCH EUROPEJ- CZYKÓW

PRZE-
WODNIK

SPIS TREŚCI

Wprowadzenie... 1

Przydatne pojęcia, fakty
i ciekawostki (czyli śmieci
w 40 hasłach) 5

Co jest na wystawie? –
informacje o prezentowanych
pracach 16

Spis prac 24

WPROWADZENIE...

ŁUKASZ KROPIOWSKI

1. Wielki Marnotrawca

Leonia – jedno z „niewidzialnych miast” Itala Calvina – to miejsce, którego zamożność mierzy się nie tyle przedmiotami produkowanymi i nabywanymi, ile wyrzucanymi śmieciami¹. Metropolia codziennie się odnawia – każdego ranka mieszkańcy otaczają się produktami ukrytymi w atrakcyjnych opakowaniach zaświadczających o ich świeżości, najnowszymi modelami sprzętów domowych, ubraniami o najmodniejszych krojach, a nawet najaktualniejszymi wydaniem encyklopedii. Zapakowane w plastikowe worki „resztki wczorajszej Leonii” są wywożone poza miasto. Jako że sztuka wytwarzania wciąż ewoluuje, materia śmieci staje się coraz bardziej odporna na działanie naturalnego recyklingu przyrody i odpady zyskują trwałość. Pozostałości z poprzedniego dnia „piętrzą się na śmieciach z przedwczoraj i ze wszystkich dni, i lat, i dziesiątków lat”. Ta wizja cywilizacji jako centrum nieustannej erupcji odpadów na tyle trafnie oddaje konsumpcyjną rzeczywistość tzw. „społeczeństw wyrzucających”, że literacka hiperbola niezauważalnie przechodzi w co najwyżej lekkie przerysowanie. To właśnie na ulicach jednej z tysięcy światowych „Leonii” Jean Baudrillard badał „mity i struktury” społeczeństwa konsumpcyjnego, dochodząc do wniosku, że obecnie produkty nie są wytwarzane ze względu na wartość użytkową czy jakość, lecz przez wzgląd na łatwość przemiany w odpad². Jego badania ukazały, iż porządek produkcji utrzymuje się jedynie za cenę „wykalkulowanego »samobójstwa« masy przedmiotów”. Operacja ta oparta jest na „technologicznym »sabotażu« lub zorganizowanym »wychodzeniu z użycia«” oraz przyspieszonej emeryturze, na którą wytwory wysyła moda. Na ulicach miasta socjolog spotkał „wielkich marnotrawców” – gwiazdorów jednorazowości dostarczających

1 I. Calvino, *Niewidzialne miasta*, przeł. Alina Kreisberg, Warszawa 2013, s. 89–91.

2 J. Baudrillard, *Społeczeństwo konsumpcyjne. Jego mity i struktury*, przeł. Sławomir Królak, Warszawa 2006, s. 40–43.

wzoru i medialnego bodźca dla masowej konsumpcji (choć jej formy stają się własną parodią – szykowna kreacja, przywdziewana przez celebrytę na jeden wieczór, przeradza się w przystępną cenowo bieliznę jednorazowego użytku). Również na ulicach któregoś z pokrewnych Leonii miast Zygmunt Bauman dostrzegł los odstępców – jednostek-odpadów niewywiązujących się z naśladowania marnotrawców, by spełniać powinności leonianina: „Gdy miernikiem czystości staje się zdolność uczestnictwa w konsumpcyjnej zabawie, ci co w grze nie biorą udziału są »problemem«; są »nieczystością«, jakiej należałoby się pozbyć”³. Negatywem wielkiego marnotrawcy staje się zatem niemrawy nabywca – obywatel z „usterką” uniemożliwiającą ekspresową konsumpcję i równie ekspresowe pozbywanie się jej przedmiotów. Objawia się on w pełni w postaci żebraka usuwanego z centrów handlowych i, podobnie jak śmieci Leonii, relegowanego poza centralne, atrakcyjne handlowo rejony miasta.

2. Nurdle, ubrania martwych Europejczyków, fusy (Skromny Marnotrawca)

Wystawa Nurdle, fusy i ubrania martwych Europejczyków podejmuje zagadnienie odpadów w możliwie szerokim spektrum, a jednocześnie w telegraficznym skrócie. Tytuł przybliży zakres tematyczny:

– Nurdle to niewielkie plastikowe kulki – granulat używany przy produkcji przedmiotów z tworzyw sztucznych. Nazwane zostały „najgorszym toksycznym odpadem, o którym prawdopodobnie nigdy nie słyszałeś”⁴. Produkowane są w ogromnej ilości, każdy transport tego półfabrykatu to ładunek zawierający tryliony sztuk. W tytule nurdle odnoszą się do skali kryzysu odpadowego i bezprecedensowej nadprodukcji.

– „Ubrania martwych Europejczyków” to potoczna nazwa, jaką w Ghanie i Tanzanii określają swój towar ludzie trudniący się sprzedażą używanej

odzieży docierającej do Afryki z Europy⁵. Wynika ona ze zdziwienia faktem, że ubrania w dobrym stanie są wyrzucane. Termin odsyła do zagadnienia hiperkonsumpcji, jej nawyków i standardów (szybka moda, zaplanowana żywotność towaru) oraz „toksycznego kolonializmu”, czyli przerzucania odpadów z krajów Globalnej Północy do biedniejszych rejonów świata. Jednak ponownie używana odzież staje się tu również symbolem wszelkich praktyk mających na celu ograniczanie generowania odpadów (freganizm, freecykling, reuse, upcykling).

– Fusy stanowią figurę odsyłającą do wszelkiego rodzaju nieczystości, z którymi podejmujemy walkę tyleż codzienną, co skazaną w dłuższej perspektywie na porażkę. Reprezentują to wszystko, co nieuchronnie się wokół nas zbiera, gromadzi i nawarstwia: resztki w zlewie, kurz na meblach, „koty” w kątach, rupiecie w szufladach, włosy w odpływie prysznicza, osad na zębach, brud za paznokciami, „farfocle” w pępku. To aspekt odpadów mniej globalny, bardziej jednostkowy, osobisty, a często nawet intymny.

Śmieci generowane przez współczesną gospodarkę oraz każdego z obywateli społeczeństwa konsumpcyjnego są długowieczne i wszechobecne. Odpady można, zgodnie z prawdą, uznać za nieodłączny efekt uboczny niemal każdej ludzkiej aktywności od początku istnienia naszego gatunku. Jednak należy uświadomić sobie przy tym obecne natężenie ich wytwarzania. Żyjemy w epoce „wielkiego przyspieszenia” – zaledwie w dwóch pierwszych dekadach XXI wieku ludzkość zużyła już 40 procent całkowitej energii skonsumowanej w całej dotychczasowej historii cywilizacji. Szacuje się, iż rocznie globalna produkcja śmieci to ponad dwa miliardy ton odpadów stałych oraz dziesiątki miliardów ton odpadów przemysłowych. Zalegają one nie tylko na śmietnikach, składowiskach, wysypiskach, ale również w glebie, wodzie i powietrzu. Nieczystości na zboczach ośmiotysięczników, nowe twory „geologiczne”, takie jak plastiglomerat czy technoskamieliny, „reklamówki” w rowach oceanicznych, wielka śmieciowa wyspa na Oceanie

3 Z. Bauman, *Ponowoczesność jako źródło cierpień*, Warszawa 2000, s. 29–31.

4 Oliver Franklin-Wallis, *Zasypani. Sekretne życie śmieci*, przeł. Jacek Konieczny, Poznań 2024, s. 78.

5 Ibidem, s. 137.

Spokojnym (oraz zaczątek ósmego kontynentu nazwanego Plastisferą), mikroplastik w krwi i tkankach organizmów żywych, setki milionów pozostałości na orbicie okołozemskiej, resztki na Księżycu porzucone przez uczestników misji Apollo – to kilka najbardziej spektakularnych dokonań w dziedzinie nowoczesnego zaśmiecania. Światowy system ekonomiczny oparty na ciągłej eksploatacji oraz przerzuceniu kosztów rozwoju na naturę – postrzegana z jednej strony jako pudełko z prezentami, z drugiej jako nieskończenie pojemny śmietnik – jak również nieustający festiwal jednorazowości, którego atrakcje to luksus nieskrępowanego wyrzucania, zacieranie granicy między opakowaniem a produktem oraz produkcja „odpadów błyskawicznych”, służących często usuwaniu innych odpadów (worki na śmieci, woreczki na odchody, chusteczki do kurzu, papierowe ręczniki), sprawiają, że problem śmieci urasta do groteskowych rozmiarów i staje się obezwładniający. W obliczu postępującego zanieczyszczenia Peter Sloterdijk pisał o tworzeniu planetarnej „ekologicznej wspólnoty interesu”, z której mogłaby wyłonić się „nowa, dalekowzrocznie myśląca” kultura⁶. Kultura ta musiałaby wpłynąć na nasze nawyki konsumenckie, praktyki gospodarcze i ostatecznie zastąpić model wielkiego marnotrawcy – jeśli nie postacią gwiazdora oszczędności, to przynajmniej wzorem skromniejszego marnotrawcy myślącego częściej o trwałości, przetwarzaniu i ponownym używaniu rzeczy.

PRZYDATNE POJĘCIA, FAKTY I CIEKAWOSTKI (CZYLI ŚMIECI W 40 HASŁACH)

Downcykling – proces, w którym materiały z odzysku przetwarzają się na produkty niższej jakości lub wartości niż oryginał (np. przetwarzanie tworzyw sztucznych na gorszej jakości plastik nienadający się do dalszego recyklingu lub ubrań na ścierki czy wypełnienia).

Elektroodpady – odpady elektryczne i elektroniczne. Stanowią najszybciej rosnący strumień śmieci (samych smartfonów sprzedaje się rocznie ok. 1,5 miliarda). Globalnie co roku ilość tych odpadów zbliża się do 60 milionów ton. Producenci sprzętu elektronicznego oddają do utylizacji ogromne ilości nowych – niesprzedanych przed wejściem do obiegu nowego modelu – produktów. Szacuje się, że obecnie w elektroodpadach znajduje się łącznie około 7 procent światowych zasobów złota. 1 tona zużytych telefonów komórkowych może zawierać nawet 300–350 g złota, podczas gdy 1 tona rudy złota zawiera średnio tylko 1–5 g tego metalu.

Freecykling – idea polegająca na dawaniu niepotrzebnym przedmiotom drugiego życia poprzez bezpłatne przekazywanie ich innym użytkownikom, zamiast wyrzucania.

Freeganizm – styl życia polegający na minimalizowaniu konsumpcji i marnotrawstwa, głównie poprzez zbieranie i wykorzystywanie jedzenia i rzeczy wyrzucanych przez innych.

Garbologia – nauka zajmująca się badaniem śmieci i odpadów, analizą ich składu oraz wpływu na środowisko i społeczeństwo. Jej celem jest zrozumienie, jak i dlaczego powstają odpady, jaki jest ich skład i ilość oraz jak wpływają na środowisko, zdrowie publiczne i gospodarkę.

Globalny hektar – roczna zdolność do produkcji biologicznej oraz do asymilacji zanieczyszczeń w przeliczeniu na hektar. Jednostka ta jest używana do oceny zużycia zasobów naturalnych, płodności obszaru i skali zanieczyszczenia planetarnego. Na Ziemi dostępnych jest 12 miliardów hektarów produktywnych biologicznie areatów i akwenów. Na człowieka przypada 1,7 globalnego hektara. Statystyczny mieszkaniec krajów „wysokorozwiniętych” zużywa 6,5 gha. Przeciętnie mieszkaniec Ziemi zużywa 2,8 gha. Granice wydolności biosfery zostały osiągnięte w latach 80. XX wieku. Od tego czasu ludzkość zadłuża się, zużywając i zanieczyszczając więcej niż ziemia jest w stanie odtworzyć.

Gospodarka o obiegu zamkniętym – model ekonomiczny, w którym produkty, materiały i surowce są wykorzystywane jak najdłużej (np. ponownie używane, naprawiane, poddawane recyklingowi). Celem jest zamknięcie cyklu życia produktów, aby minimalizować wytwarzanie odpadów i ograniczyć zużycie zasobów naturalnych.

Greenwashing („ekościema”) – strategia marketingowa, w której firma lub organizacja fałszywie przedstawia się jako ekologiczna i przyjazna dla środowiska celem pozyskania przychylności konsumentów. Dobrym przykładem jest wiele praktyk branży odzieżowej, np. programy oddawania starych ubrań „do recyklingu” – zdecydowana większość tych ubrań trafia na wysypiska w krajach Globalnego Południa, a efektem jest tylko napędzanie konsumpcji. „Ekościemą” są również głośne i nierealizowane deklaracje recyklingu wielu producentów opakowań plastikowych.

Hoarding (ang. gromadzenie) – kompulsywne gromadzenie i niechęć do wyrzucania rzeczy, nawet gdy są bezużyteczne lub zajmują dużo miejsca, prowadzące do nadmiernego zagrącenia przestrzeni życiowej.

Indeks naprawialności – wskaźnik, który informuje, jak łatwo można naprawić dany produkt (np. sprzęty elektroniczne lub AGD). Bierze pod uwagę m.in. dostępność i cenę części zamiennych czy trudności związane z naprawą. Indeks ma pomóc konsumentom w dokonywaniu bardziej świadomych wyborów i zachęcić producentów do projektowania trwałszych, łatwiejszych do naprawy produktów.

Jednorazowość – nowe podejście do używania i wyrzucania rzeczy. Swój początek ma w drugiej połowie XX wieku wraz z rozwojem przemysłu tworzyw sztucznych i medialnym propagowaniem konsumpcyjnego stylu życia. Po II wojnie światowej producenci zaczęli promować przedmioty jednorazowego użytku jako komfortowe, higieniczne i nowoczesne – od plastikowych sztućców po opakowania i ubrania. Symbolicznym początkiem epoki jednorazowości było wprowadzenie plastikowej butelki Coca-Coli w latach 70., choć już w latach 50. pismo „Life” wychwalało wygodny „jednorazowy świat” i „throwaway living”. „Kultura jednorazowości” stała się jednym z fundamentów gospodarki pomimo kosztów: generowania znacznych ilości odpadów i zanieczyszczenia środowiska. Efekt nowego stylu życia to potrojenie ilości odpadów konsumenckich między 1960 a 2010 rokiem. Obecnie jedna trzecia produktów (nie tylko jednorazowych) trafia na śmietnik w roku produkcji.

Less waste (ang. mniej odpadów) – idea polegająca na ograniczaniu ilości wytwarzanych na co dzień odpadów poprzez bardziej świadome wybory – np. unikanie jednorazówek, kupowanie z drugiej ręki, planowanie zakupów czy wykorzystywanie rzeczy do końca.

Mikroplastik i nanoplastik – mikroplastik to cząstki plastiku o średnicy mniejszej niż 5 mm, a nanoplastik drobiny mające mniej niż 100 nanometrów (0,0001 mm). Powstają głównie w wyniku rozpadu większych

plastikowych odpadów pod wpływem światła słonecznego, temperatury i mechanicznego ścierania; jednak są także produkowane do celów kosmetycznych lub przemysłowych. Przykładowo podczas prania jednego kilograma odzieży do środowiska uwalnia się od 640 tysięcy do 1,5 miliona cząstek plastiku. Drobinę plastiku znaleziono w niemal wszystkich ekosystemach – od dna oceanicznego po śniegi Arktyki. Są obecne w kroplach deszczu, wodzie pitnej (z kranu i butelkowanej), wietrze, glebie, produktach spożywczych (np. owocach morza, miodzie, soli). Według badań człowiek pochłania średnio 5 gramów cząstek plastiku tygodniowo – to równowartość jednej karty kredytowej. Nanoplastik, trudniejszy do wykrycia, budzi obawy z racji możliwego przenikania przez błony komórkowe do tkanek organizmów żywych.

Nurdle – niewielkie plastikowe granulki będące surowcem do produkcji wyrobów z tworzyw sztucznych. Szacuje się, że globalnie produkowanych jest przynajmniej 230 tysięcy ton nurdli rocznie. Każdy transport tego półfabrykatu zawiera tryliony sztuk.

Odpady przemysłowe (liczby) – w skali światowej generuje się rocznie kilkadziesiąt miliardów ton śmieci przemysłowych (odpady z fabryk, hut, farm, kopalni, zakładów chemicznych itp.). Ich ilość jest trudna do oszacowania, gdyż często jest ukrywana. Odpadów przemysłowych, w odróżnieniu od śmieci komunalnych, nie gromadzi się na składowiskach, lecz na prywatnych terenach, hałdach, w specjalnych zbiornikach czy stawach. Są również spuszczone do rzek i emitowane do atmosfery. W 2023 roku globalne emisje gazów cieplarnianych osiągnęły 57,4 miliarda ton ekwiwalentu CO₂. Obecne globalne emisje gazów cieplarnianych są o ponad 50 procent wyższe niż na początku XXI wieku.

Odpady stałe (liczby) – w skali światowej generuje się rocznie ponad 2 miliardy ton odpadów konsumenckich. W państwach Globalnej Północy statystyczny obywatel produkuje ok. 1 kilograma śmieci dziennie (liderami w śmieceniu są mieszkańcy Stanów Zjednoczonych produkujący średnio 2 kg odpadów). Globalna produkcja śmieci konsumenckich rośnie – według prognoz w 2050 roku będziemy wytwarzali o 1,3 miliarda ton od-

padów więcej. Samych plastikowych butelek sprzedaje się na świecie ponad 480 miliardów rocznie (ok. 20 tysięcy sztuk na sekundę). Gdyby te butelki ułożyć w jednej linii, mogłyby okrążyć Ziemię ponad 24 razy. Mniej niż 10 procent plastikowych butelek poddawana jest recyklingowi. Zużycie polietylenowych reklamówek to szacunkowo od 1 do 5 bilionów sztuk rocznie. Najczęściej generowanym śmieciem jest filtr papierosowy – ok. 4 tryliony sztuk rocznie.

Odpady żywnościowe – corocznie ludzkość marnuje co najmniej jedną trzecią pożywienia produkowanego globalnie (931 milionów ton). Ponad 15 procent żywności (1,2 miliarda ton) zostaje zmarnowana zanim trafi na półki sklepowe. Gnijąca żywność wydziela ok. 3,3 miliarda ton gazów cieplarnianych.

Plastiglomerat – nowy rodzaj „skały” powstający w wyniku połączenia plastiku z naturalnymi materiałami (np. piasek, kamienie, muszle, lawa). Tworzy się najczęściej tam, gdzie plastik topnieje pod wpływem wysokiej temperatury, łączy się z otoczeniem, po czym zastyga.

Plastik – został wynaleziony w drugiej połowie XIX wieku (w 1839 roku Charles Goodyear odkrył proces wulkanizacji kauczuku umożliwiającą trwałe i elastyczne wykorzystanie gumy). Pierwszym na dużą skalę produkowanym tworzywem sztucznym był bakelit opatentowany w 1907 roku. Do plastikowej rewolucji doszło po II wojnie światowej, kiedy ruszyła masowa produkcja tego materiału. Tworzywa takie jak polietylen i PET zaczęto wykorzystywać na szeroką skalę – od opakowań po ubrania i sprzęt domowy. Plastik szybko zdobył popularność dzięki swojej lekkości, trwałości i niskim kosztom produkcji zmieniając przy tym formę i skalę konsumenckiego zaśmiecania. Jego odporność na rozkład sprawiła, że dziś stał się jednym z największych zagrożeń dla środowiska – większość wyprodukowanego w historii plastiku wciąż istnieje w formie odpadów oraz mikroplastiku. Jedynie 9 procent zużytego plastiku jest poddawane recyklingowi. Przy procesie recyklingu plastiku wykorzystuje się mie-

szaninę związków chemicznych (tzw. „przedmieszka”) – używanych jest ponad 10 tysięcy różnych związków, w tym ok. 2400 potencjalnie niebezpiecznych, a ok. 2000 z nich nie zostało praktycznie przebadanych pod kątem ich wpływu na zdrowie człowieka.

Plastisfera – nazwa, która nadana została zaczątkom „ósmego kontynentu” utworzonego przez skupiska plastiku w oceanie. Masy plastiku w oceanie nie mają zwartej struktury lądu, przyjmują raczej formę zawiesziny.

Plogging – forma aktywności fizycznej, która łączy bieganie (lub spacer) ze zbieraniem śmieci. Powstała w Szwecji, a nazwa pochodzi od słów *jogging* i *plocka upp* (szwedzkie „podnosić”).

Pokłóśnictwo – to tradycyjna praktyka rolnicza sięgająca starożytności, polega na zbieraniu po żniwach pozostawionych na polu kłosów zboża. Współcześnie to przede wszystkim praktyka organizacji charytatywnych i ekologicznych zbierających niewykorzystane i nadmiarowe produkty rolne, które trafiają następnie do potrzebujących.

Produkt krajowy brudu – określenie używane w debacie środowiskowej krytycznie odnoszące się do statystyki produktu krajowego brutto (PKB). Termin podkreśla, że tradycyjne wskaźniki wzrostu gospodarczego nie uwzględniają kosztów ponoszonych przez środowisko naturalne – zanieczyszczenie powietrza i wody, degradacja ekosystemów, nadmierna eksploatacja surowców. Mówiąc o produkcie krajowym brudu, eksperci zwracają uwagę, że nie każda aktywność gospodarcza korzystna dla PKB jest w dłuższej perspektywie opłacalna dla ludzi i planety.

Recykling odpadów stałych (statystyki) – w skali światowej przetwarza się ok. 20 procent śmieci komunalnych. W Unii Europejskiej recyklingowi poddaje się ponad 40 procent odpadów komunalnych (w Polsce średnia to 27 procent). Zdecydowana większość światowych odpadów wciąż trafia na składowiska lub do spalarni. Średnio zaledwie 9 procent plastiku i 1 procent ubrań poddawanych jest recyklingowi.

Reuse (ang. ponowne użycie) – idea polegająca na wykorzystywaniu przedmiotów wielokrotnie, zamiast je wyrzucać. Celem jest ograniczenie odpadów i wydłużenie cyklu życia produktów. Przykłady to używanie wielorazowych toreb, słoików, ubrań z drugiej ręki czy naprawianie rzeczy zamiast kupowania nowych.

Ruch prawdziwego kosztu – inicjatywa społeczna i ekonomiczna, która dąży do uwzględniania rzeczywistych kosztów produkcji i konsumpcji, również tych ukrytych, jak szkody dla środowiska, zdrowia ludzi czy wyzysk pracowników.

Społeczeństwo konsumpcyjne (i konsumeryzm) – społeczność, której styl życia opiera się na częstym kupowaniu i używaniu wielu dóbr materialnych, z reguły ponad rzeczywiste potrzeby. Charakteryzuje się dążeniem do posiadania i konsumpcji jako źródła satysfakcji oraz statusu społecznego. Postawa konsumpcyjna polega na ciągłym zaspokajaniu potrzeb, zaś konsumeryzm – jako strategia gospodarcza i marketingowa – na ciągłym wytwarzaniu nowych potrzeb oraz zaszczepianiu chęci „nadążania” za trendami, modami i technologiami. Według wielu socjologów w konsumeryzmie nie chodzi o zaspokojenie realnych potrzeb, lecz sztuczne ich wytworzenie. Jak zjawisko podsumował Peter Sloterdijk: tradycyjny „zakaz rozrzutności został zastąpiony zakazem oszczędzania”.

Społeczeństwo wyrzucające – Alvin Toffler uznał współczesność za erę społeczeństwa wyrzucającego rzeczy na śmietnik. Radykalna zmiana ludzkiego stosunku do rzeczy dokonała się w ciągu ostatnich 100 lat. Przez większość swej historii człowiek przedmioty popsute bezustannie naprawiał oraz wykorzystywał niemal wszystko, co udało mu się zdobyć. Jeszcze w XIX wieku istniała skomplikowana gospodarka surowcami wtórnymi – przetwarzano papierowe odpadki, butelki, kałki metalu, szmaty, wytopiony z mięsa tłuszcz, kości, fusy z herbaty, a nawet psie odchody używane przy produkcji wyrobów skórzanых.

Syndrom Kesslera – sytuacja opisana przez astrofizyka Donalda J. Kesslera: kosmiczne śmieci (pozostałości po startach rakiet oraz materiał wyrzucany z Międzynarodowej Stacji Kosmicznej) nagromadzone na niskiej orbicie okołoziemskiej zderzają się ze sobą, generując w ten sposób coraz większą ilość odpadów. Ten samonapędzający się proces może doprowadzić do takiego zagęszczenia kosmicznych szczątków, które uniemożliwi start rakiet oraz spowoduje duże ryzyko kolizji nowych satelitów.

Szybka moda – model produkcji i sprzedaży ubrań, który polega na szybkim wprowadzaniu do sklepów wielu tanich kolekcji. Odzież produkowana jest masowo, niskim kosztem i charakteryzuje się słabą jakością, co zachęca (i zmusza) do częstego kupowania (i szybkiego wyrzucania). W ciągu ostatnich 20 lat w krajach uprzemysłowionych nabywana liczba ubrań uległa podwojeniu, ilość użyć każdego produktu spadła średnio o 26 procent, a przeciętny konsument nosi zaledwie 44 procent posiadanej odzieży. Szacuje się, że 25 procent wyprodukowanej odzieży nie zostaje sprzedana. Potentat szybkiej mody, firma Shein, rocznie dodaje ok. 1,3 miliona nowych produktów. Marka H&M produkuje takie ilości odpadów, że elektrownia w pobliżu siedziby firmy porzuciła węgiel na rzecz palenia ubraniami. Współcześnie branża modowa odpowiada za 8–10 procent emisji dwutlenku węgla i 20 procent światowego zużycia wody.

Technoskamieliny – trwałe, sztuczne szczątki (np. fragmenty plastiku, elektroniki, betonu) lub ślady działalności człowieka, które zachowują się w ziemi i tworzą nową warstwę geologiczną.

Toksyczny kolonializm – praktyka przenoszenia przez kraje uprzemysłowione odpadów (często toksycznych) lub szkodliwych technologii do biedniejszych krajów globalnego Południa, gdzie normy środowiskowe i prawa pracownicze są z reguły mniej rygorystyczne.

„Ubrania martwych Europejczyków” – potoczna nazwa, jaką w Ghanie i Tanzanii określają swój towar ludzie trudniący się sprzedażą używanej odzieży docierającej do Afryki z Europy. Jest efektem zdziwienia faktem, że ubrania w dobrym stanie są wyrzucane.

Upcykling – proces, w którym z niepotrzebnych lub zużytych rzeczy tworzy się coś nowego i bardziej wartościowego, zarówno pod względem funkcji, jak i estetyki. Upcykling zwiększa wartość przetwarzanego materiału.

Usługi komunalne (początki) – już w starożytnym Rzymie istniały podstawowe formy wywozu odpadów poza miasto; natomiast systemy gospodarki śmieciowej, jakie znamy obecnie, zaczęły kształtować się dopiero w XIX wieku. W 1875 roku w Londynie wprowadzono pierwsze przepisy sanitarne dotyczące zorganizowanego usuwania śmieci. W 1884 roku prefekt departamentu Sekwany Eugène Poubelle wprowadził w życie obowiązek wyrzucania śmieci do specjalnych pojemników – od jego nazwiska pochodzi francuskie słowo określające kosz na śmieci (*poubelle*).

Wielka Pacyficzna Plama Śmieci – dryfujące skupisko plastikowych odpadów utworzone przez prądy oceaniczne w północnej części Oceanu Spokojnego. Śmieciowa „wyspa” ma obecnie rozmiary trzykrotnie większe niż Francja. Składa się w przybliżeniu z 1,7 biliona kawałków. Plastikowa materia unosząca się w oceanach jest w większości rozłożona do postaci pyłu tworzącego zawiesinę. Ilość tego typu plastikowych odpadów unoszących się w północnym Pacyfiku bywa szacowana na 100 milionów ton. Z danych wynika, że każdego roku do oceanu trafia od 8 do 12 milionów ton plastiku. Przewiduje się, że ok. 2050 roku w oceanie masa ryb będzie mniejsza niż masa plastiku.

Wielka transformacja / wielkie przyspieszenie – obecnie żyjemy w epoce „wielkiej transformacji” oraz „wielkiego przyspieszenia”. Doświadczamy zmian dostępu do surowców i źródeł energii, przemian demograficznych, kulturowych, społecznych, technologicznych, klimatycznych, ekosystemowych. Człowiek trwale przekształcił 75 procent lądów (np. wycinając setki milionów hektarów lasów pierwotnych) i poddał eksploatacji ponad 60 procent powierzchni oceanów. W latach 50. XX wieku poziom emisji gazów cieplarnianych gwałtownie się zwiększył, przyspie-

szyło także wykorzystywanie zasobów naturalnych. W XXI wieku zużyliśmy już 40 procent energii, którą ludzkość skonsumowała przez całą swą historię – w tym ponad 30 procent węgla kopalnego, prawie 40 procent ropy naftowej i prawie 50 procent gazu ziemnego.

Zanieczyszczenie światłem – nadmiar sztucznego oświetlenia, które zakłóca naturalną nocną ciemność. Utrudnia obserwację nieba, zaburza rytmy biologiczne ludzi i zwierząt, a także powoduje straty energii.

Zanieczyszczenie dźwiękiem – nadmiar niepożądanych lub szkodliwych dźwięków w otoczeniu, który wpływa negatywnie na zdrowie ludzi i zwierząt oraz obniża jakość życia (np. hałas przemysłowy, uliczny, generowany przez urządzenia domowe).

Zaplanowana żywotność towaru – strategia projektowania produktów w taki sposób, by działały tylko przez określony, ograniczony czas, po którym stają się przestarzałe, zużyte, niesprawne lub trudne do naprawy. Zmusza konsumenta do szybkiego zakupu nowych towarów. Zjawisko to pojawiło się w latach 20. XX wieku (w 1924 roku firmy Philips, Osram i General Electric stworzyły kartel, którego celem była kontrola produkcji żarówek, by zmniejszyć żywotność produktu). „Progresywną żywotność”, czyli gotowość do wyrzucenia rzeczy, aby zastąpić je nowymi i lepszymi, przedstawiano jako czynnik sprzyjający rozwojowi. „Wychodzenie z użycia” propagowano jako postępowe i zaszczepiano „nowoczesną” ideę „creative waste” – „twórczego” pozbywania się starych sprzętów. Zaplanowana żywotność rozwinęła się w latach 50. XX wieku, a obecnie obejmuje większość branż – od elektroniki po modę.

HASŁA OPRACOWANE NA PODSTAWIE KSIĄŻEK
Alvin Toffler, *Trzecia Fala*, przeł. Ewa Woydytło, Poznań 1997.

Jean Baudrillard, *Spółeczeństwo konsumpcyjne. Jego mity i struktury*, przeł. Sławomir Królak, Warszawa 2006.

Zygmunt Bauman, *Ponowoczesność jako źródło cierpień*, Warszawa 2000.

Edwin Bendyk, *W Polsce, czyli wszędzie. Rzecz o upadku i przyszłości świata*, Warszawa 2020.

Ewa Bińczyk, *Epoka człowieka. Retoryka i marazm antropocenu*, Warszawa 2018.

Oliver Franklin-Wallis, *Zasypani. Sekretne życie śmieci*, przeł. Jacek Konieczny, Poznań 2024.

Stanisław Łubieński, *Książka o śmieciach*, Warszawa 2020.

Włodzimierz K. Pessel, *Śmieciarze. Antyrecyklingowe studium z antropologii codzienności*, Łomża 2008.

Peter Sloterdijk, *Co się wydarzyło w XX wieku?*, przeł. Bogdan Baran, Warszawa 2021.

Georges Vigarello, *Historia czystości i brudu*, przeł. Bella Szwarzman-Czarnota, Warszawa 2012.

CO JEST NA WYSTAWIE?

„FOSA” PRZED BUDYNKIEM GALERII

Przed budynkiem galerii **MATEUSZ CHORÓBSKI** prezentuje pracę *Pokój Twoim Cieniom* [1]. Artysta w swojej twórczości praktykuje używanie materiałów odzyskanych, przetwarzanie resztek i odrzutów oraz minimalizowanie procesu produkcji. Prezentowana instalacja składa się z dwóch elementów – „fundamentu” uformowanego z cegieł pochodzących z rozbiórki domów oraz ustawionej na nim szklanej „niecki” wpisanej w rozciętą i rozłożoną starą ramę okienną. Naczynie wypełnia rzeczna woda przelewająca się poza krawędź podczas opadów.

Usytuowanie pracy nawiązuje do kategorii „zamurza” lub miejskiej fosy, czyli historycznych miejsc wyrzucania odpadów. Odseparowanie się od nieczystości – wypchnięcie śmieci i cmentarzy poza granice miast – od zawsze stanowiło przykład społecznego dążenia do utrzymania „porządku”

Artysta używa w instalacji pozostałości szczególnego rodzaju: wprawdzie odrzuconych i zbytecznych, a jednak nacechowanych emocjonalnie, odwołujących do kondycji starości, przedłużonego trwania oraz pamięci – zarówno jednostkowej, jak i zbiorowej. Odpady-rupiecie odnoszą się do bardziej „wykopaliskowego” niż „śmietnikowego” postrzegania resztek. Archeologiczne ujęcie cechuje szczególny szacunek – relikwiotraktowany jest raczej jako skarb niż śmieć. Tytuł pracy, będący nieoczywistą sentencją, którą Choróbski dostrzegł na polskich nagrobkach w Wilnie, uświadamia,

16—17

że pozostałości, jako materialne tło historii minionych pokoleń, okazują się trwalsza niż ludzie.

Sama „fosa” galerii to w zamierzeniu projektantów budynku miejsce reprezentacyjne, które jednak z czasem podupadło i – jak zakłada nowy projekt przebudowy instytucji – niebawem zniknie.

SALE GÓRNE GALERII

PAWEŁ CZEKAŃSKI prezentuje rzeźbę *Danse Macabre* [5].

Artysta w swojej twórczości posługuje się metaforycznymi figurami, przywracając – często w przewrotny sposób – symboliczną i sensotwórczą moc codziennym przedmiotom. Odwołuje się do społecznych nawyków, rytuałów oraz fobii, stanowiących podłoże cywilizacyjnych wzorców i idei.

Grupa rzeźbiarska ukazująca słomki do napojów w zsynchronizowanym „tańcu śmierci” – znanym z tradycyjnej ikonografii jako alegoria przemijania i równości wszystkich stanów wobec śmierci – staje się ironicznym komentarzem „kultury jednorazowości”, definiującej obecnie nasz stosunek do używania i wyrzucania rzeczy. Współczesna, „zrównująca” konsumentów tania produkcja i związana z nią „marność” produktów, które stały się podstawą gospodarki, nabierają nowej dynamiki w strategiach rynkowych. Obecnie jedna trzecia przedmiotów, nie tylko jednorazowych, trafia na śmietnik jeszcze w roku produkcji.

1 Numery w nawiasach odnoszą się do spisu prac na końcu tego przewodnika.

Spoglądając na pracę z nieco innej perspektywy – alegoria przemijania, w kontekście problematycznej trwałości plastiku, nadaje rzeźbie Czekańskiego rys czarnego humoru.

WOJCIECH GILEWICZ prezentuje prace: *Trash Walks* [8] i *Food Justice* [11]. Stanowią one fragment obszernej serii realizacji, w których artysta porusza temat odpadów. Gilewicz interesują różne aspekty zagadnienia – zminimalizowanie (a nawet zaniechanie) produkcji, relatywizm pojęcia wartości, odpowiedzialność środowiskowa oraz wszelkie formy ponownego użycia, przetwarzania i odzyskiwania.

Trash Walks to film przedstawiający serię performatywnych działań podjętych przez artystę na ulicach Nowego Jorku, których wiodące zagadnienie stanowią śmieci w miejskim krajobrazie. Gilewicz ukazuje szerokie spektrum obiegu odpadów metropolii – od masowego wyrzucania związanego z funkcjonowaniem budynków mieszkalnych i biurowych, przez pracę służb oczyszczania, po inicjatywy zbieraczy. Zastanawia się, jak śmieci funkcjonują w przestrzeni publicznej, jakie reakcje wywołują i jakie formy – również artystyczne – przyjmują.

Wideo *Food Justice* powstało podczas programu rezydencyjnego o tym samym tytule w Santa Fe Art Institute (USA), którego celem było badanie problemów związanych z cyrkulacją żywności. Punktem wyjścia realizacji stała się obserwacja wyrzucania produktów spożywczych przez uczestników programu, z którymi artysta przez kilka miesięcy dzielił przestrzeń kuchenną. Film problematyzuje codzienne praktyki przyczyniające się do skali zjawiska odpadów żywnościowych – corocznie marnowana jest jedna trzecia pożywienia produkowanego globalnie – 931 milionów ton. Odnosi się również do odpowiedzialności jednostkowej, w tym przypadku samych artystów.

JERZY KOSAŁKA prezentuje pracę *Potęga ewolucji* [7]. W swojej twórczości artysta łączy absurd z krytycznym komentarzem rzeczywistości. Antropoceniczne mutanty o ciałach złożonych z elementów organicznych i syntetycznych, to istoty reprezentujące epokę, w której działalność

człowieka radykalnie przekształca nie tylko krajobraz, ale i samo życie. Toksyczne światło, jakie emitują, nie jest jedynie futurystycznym żartem – nawiązuje do realnego zagadnienia odpadów promieniotwórczych zachowujących szkodliwe właściwości przez setki tysięcy lat. W latach 80. XX wieku Departament Energii Stanów Zjednoczonych zatrudnił grupę naukowców do opracowania systemu ostrzegania przed wysokoaktywnymi odpadami. Poszukiwano sposobu skutecznego sygnalizowania zagrożenia w bardzo długiej perspektywie czasu. Jednym z pomysłów było wyhodowanie rasy kotów, których sierść zaczynałaby lśnić w kontakcie z radioaktywnością. Funkcja ostrzegawcza zwierząt miała być przekazywana kolejnym pokoleniom za pomocą przysłów i mitów².

AGNIESZKA KURANT prezentuje pracę *Hyperobjects* [4] – obiekty powstałe przez sproszkowanie przedmiotów z One Dollar Store (czyli sklepu typu „wszystko za złotówkę”). Skompresowane drobiny (plastiku, metalu, papieru, szkła) przyjmują formę tabletek, zapewniając komfort w procesie taniej konsumpcji propagowanej przez panujący system gospodarczy. Praca rozwija jeden z głównych tematów twórczości artystki – wpływ niewidzialnych, lecz wszechobecnych systemów na kształtowanie współczesnych społeczeństw. Timothy Morton hiperobektami nazywa zjawiska lub byty rozciągnięte w czasie i przestrzeni oraz złożone na tyle, że wymykają się pełnemu ludzkiemu doświadczeniu. Dostrzegamy je jedynie fragmentarycznie i nie możemy się od nich oddzielić, gdyż stale wywierają na nas wpływ. Przykład takich „obiektów” stanowią m.in. globalne ocieplenie, radioaktywność czy zanieczyszczenie plastikiem.

Hyperobjects przywodzi również realną kwestię całkiem dosłownego konsumowania przez ludzkość resztek masowych dóbr. Według badań człowiek pochłania średnio 5 gramów mikroplastiku tygodniowo.

2 O. Franklin-Wallis, *Zasypani. Sekretne życie śmieci*, przeł. Jacek Konieczny, Poznań 2024, s. 331–333.

DIANA LELONEK prezentuje instalację video *Stork, a sacred bird (Bocian, święty ptak)* [6] oraz fotografie obiektów z serii *Centrum Żywych Rzeczy* [9–10]. Pierwsza realizacja jest efektem obserwacji populacji bociana białego na terenie wysypiska Getlińi pod Rygą – największego składowiska odpadów w regionie bałtyckim. Kulturowy wizerunek bociana jako symbolu szczęścia i czystości natury zostaje zestawiony z rzeczywistością zdegradowanego środowiska. W „Manifeście śmieciowego bociana” towarzyszącym pracy artystka pisze: „Spojrzenie z szacunkiem na bociana takiego, jakim jest, zakłada również przyjęcie niewygodnej prawdy o tym, czym jest przyroda w dobie antropocenu – z całym jej uwikłaniem, toksycznością i wielowarstwowymi powiązaniami”

Centrum Żywych Rzeczy, realizowane od 2016 roku, jest interdyscyplinarnym projektem na styku sztuki, nauki i aktywizmu ekologicznego. Artystka stworzyła „instytut” badający hybrydy znalezione na dzikich wysypiskach i terenach przemysłowych – odpady cywilizacyjne, które zostały zasiedlone przez różnorodne organizmy stając się żywymi ekosystemami. „Śmiecioroślinnym siedliskom” Lelonek nadaje nazwy określające elementy składowe hybryd, przykładowo: „habitat tekstylno-polimerowy typu lasu sosnowego” lub „habitat poelektroniczny typu łąkowego”. Spowszedniałe resztki konsumpcji obrosnięte tkanką grzybów, porostów czy roślin naczyniowych ukazują współczesną nierozzerwalność procesów organicznych i społeczno-ekonomicznych, podważając przy tym tradycyjne granice między naturalnym a sztucznym.

TOMASZ MRÓZ prezentuje prace: *Teraz byłem jestem* [2] i *Głowa* [12]. Artysta od początku swojej działalności rozwija własny, specyficzny styl oraz sposób myślenia. Konstruuje groteskowy świat przywodzący na myśl pełne wisielczego humoru bajki dla dorosłych. Postacie jego „bestiarium” – zmutowane ofiary cywilizacji i popkultury – opowiadają o lękach, pragnieniach oraz uwodzicielskich ideologiach.

Praca *Teraz byłem jestem* wykorzystuje biblijny motyw krzewu gorejącego. Tu jednak krzew nie jest zwiastunem nominacji ludzi na wybrańców, lecz zapowiedzią nieodwracalnej dewastacji „ziemi obiecanej”, do której wybrańcy doprowadzili. Autor przywołuje poczucie bezsilności w obliczu ekologicznych katastrof – nie zobaczymy już „jak krzew płonął ogniem, a nie spłonął od niego”, raczej doświadczymy spopielenia i bezpowrotnej utraty.

Obiekt rzeźbiarski *Głowa* to odlana w brązie wilcza głowa „faszerowana” psującymi się owocami. W tej pracy autor również odwołuje się do wizji marnotrawstwa, zniszczenia i śmierci, które towarzyszą traktowaniu „dzikiej” przyrody jako miłego dla oka naczynia bez dna – patery pełnej „gratisów”.

DOMINIKA OLSZOWY prezentuje prace *Pajęczyna* [13] oraz *Notatki z domu* [14]. Artystka w swoich obiektach i instalacjach stwarza przestrzenie zawieszone między nostalgią a koszmarem. Sprzęty domowe, szmaty, pajęczyny, plamy stają się motywami historii pełnych mrocznej ironii, sentymentu, obrzydzenia i przecucia katastrofy. Przywołując kategorię rupieci – wciąż gromadzących się wokół nas i oblepianych coraz grubsza warstwą kurzu – Olszowy odsyła także do wszelkiego rodzaju „brudów” i naleciałości estetycznych, etycznych i mentalnych. Choćby poetyki reklam gloryfikujących przyjemną konsumpcję czy uroku mieszczańskich saloników trzymających się uświęconych rytuałów „dostatniego” życia, skutecznie odcinając się przy tym od wszelkich niewygodnych zagadnień i konsekwencji.

Prezentowane na wystawie prace powstały poprzez przetworzenie wcześniejszych realizacji autorki.

ANNA STILLER prezentuje pracę *Bez tytułu (MAMA)* [3]. Autorka w swojej praktyce – zarówno artystycznej, jak i życiowej – kieruje się dążeniem do minimalizowania produkcji i ograniczania ilość generowanych odpadów. Przedmioty, z których składa się instalacja, to znaleziska z jej domu rodzinnego. Spełniały funkcję ozdób i oddzielały pomieszczenie kuchenne od korytarza. Domowe „starocie” należą do specyficznej kategorii niepotrzebnych przedmiotów, jakimi są rupiecie, czyli „brudy bez brudu, rzeczy uplasowane między skończonością a trwaniem”³. Nieuchronnie gromadzą się wokół nas i narastają. Takie odpady, zawierając ładunek sentymentu, są cenne, choć w sposób odmienny niż produkty konsumenckie. Resztki kultury materialnej redefiniują w pracy Stiller pojęcie wartości i tworzą przestrzeń pamięci intymnej.

POZIOM –1 (PIWNICA)

WERONIKA WYSOCKA prezentuje wideo *Tam, gdzie kończą się wszystkie problemy* [15] zrealizowane w jednej z polskich sortowni ubrań. Praca, operując niemal hipnotyzującymi ujęciami, ukazuje skalę produkcji branży odzieżowej. Każdego dnia przez sortownie ubrań w całej Europie przechodzą setki tysięcy ton tekstyliów odsyłanych na eks-

presową „emeryturę” przez praktyki „szybkiej mody”. W ciągu ostatnich 20 lat w krajach uprzemysłowionych nabywana liczba ubrań uległa podwojeniu, ilość użyć każdego produktu spadła o 26 procent, a przeciętny nabywca nosi zaledwie 44procent posiadanej odzieży. Konsumenci mody, często w dobrej wierze, przekazują zbędną odzież organizacjom pomocowym. Większość z tych ubrań trafia na rynki Globalnego Południa. Obecny model produkcji i sprzedaży – błyskawiczne wprowadzanie do sklepów wielu tanich kolekcji – sprawia jednak, że wytwarzaną masowo i niskim kosztem odzież charakteryzuje słaba jakość. Ponadto ubrania wysyłane z krajów „wysokorozwiniętych” niszczą podstawy przemysłu tekstylnego w wielu krajach Afryki i Ameryki Południowej.

Współcześnie branża modowa odpowiada za 8–10 procent emisji dwutlenku węgla i 20 procent światowego zużycia wody.

GALERIA ANEKS

Box of Slides from Germany [16] to akcja **WOJCIECHA GILEWICZA**, której punktem wyjścia stało się odnalezienie na targu w Biłgoraju pudła ze slajdami pochodzącymi z Niemiec z lat 60. i 70. XX wieku. Archiwum, skrzętnie gromadzone i katalogowane, ostatecznie (po śmierci kolekcjonera?) zamieniło się w niepotrzebny zbiór. Artysta organizuje punkt „wymiany” – zachęca, by zabrać ze sobą jeden ze slajdów, zobowiązując się przy tym do przeprowadzenia z nim dowolnego działania (np. wykonanie odbitki czy zrobienie kolażu). Archiwum ulegnie tym samym rozproszeniu, lecz, być może, jego elementy odzyskają wartość – choć będzie ona inna niż pierwotna. Praca podejmuje temat granicy między tym, co cenne, a tym, co bezwartościowe. W realiach „społeczeństw wyrzucających” pytanie o to, jak szybko dochodzi do dewaluacji i co naprawdę uznajemy za ważne i potrzebne, zyskuje szczególny wymiar.

3 Włodzimierz K. Pessel, *Antropologia nieczystości: studia z kultury sanitarnej* Warszawy, Warszawa 2010, s. 40.

SPIS PRAC

„FOSA” PRZED BUDYNKIEM GALERII

1. Mateusz Choróbski, *Pokój Twoim Cieniom*, 2025, instalacja

SALE NA PIĘTRZE

2. Tomasz Mróz, *Teraz byłem jestem*, 2025, wideo, głos:
Maria Maj
3. Anna Stiller, *Bez tytułu (MAMA)*, 2025, instalacja
4. Agnieszka Kurant, *Hyperobjects*, 2017, obiekty
5. Paweł Czekalski, *Danse Macabre*, 2022, rzeźba
6. Diana Lelonek, *Stork, a sacred bird (Bocian, święty ptak)*,
2022, trzykanałowa instalacja wideo, 10 min
7. Jerzy Kosałka, *Potęga ewolucji*, 2025, instalacja
8. Wojciech Gilewicz, *Trash Walks*, 2021, wideo, 15 min 13 s
9. Diana Lelonek, *Wasteplant I (Śmiecioroślina I)*, 2022,
fine-art print
10. Diana Lelonek, *Wasteplant III (Śmiecioroślina III)*,
2022, fine-art print
11. Wojciech Gilewicz, *Food Justice*, 2014, wideo, 4 min 23 s
12. Tomasz Mróz, *Głowa*, 2025, rzeźba
13. Dominika Olszowy, *Pajęczyna*, 2025, rzeźba
14. Dominika Olszowy, *Notatki z domu*, 2025, instalacja

POZIOM –1

15. Weronika Wysocka, *Tam, gdzie kończą się wszystkie problemy*, 2018, wideo, 9 min 45 s

GALERIA ANEKS

16. Wojciech Gilewicz, *Box of Slides from Germany*, 2025,
akcja artystyczna

Organizator / Wydawca
Galeria Sztuki Współczesnej w Opolu

Opracowanie tekstowe przewodnika
Łukasz Kropiowski

Redakcja wersji polskojęzycznej
Marta Miś

Tłumaczenie na język angielski
Jarosław Fejdych

Redakcja wersji angielskiej
Daniel Ratcliffe

Opracowanie graficzne
Patrycja Kucik

Lektorka przewodnika audio
Karolina Gorzkowska

Tłumaczenie przewodnika na PJM
Iwona Błaszczuk

Zespół
Dyrektorka Galerii Sztuki Współczesnej
Joanna Filipczyk

Kurator wystawy
Łukasz Kropiowski

Scenografia wystawy
Tomasz Mróz

Promocja wystawy
Agnieszka Dela-Kropiowska, Anna Łęgowik

Edukacja / Program publiczny
Józef Chyży, Marta Miś

Realizacja techniczna wystawy
Wojciech Barć, Norbert Pycyk

Druk
Drukarnia Sady

GALERIA OPOLE.PL
@GSWOPOLE

ORGANIZATOR

Galeria Sztuki
Współczesnej

GALERIA JEST
SAMORZĄDOWĄ
INSTYTUCJĄ
KULTURY
MIASTA OPOŁA

PRZEDSZKOLE
OPOLE

PARTNER

EIDOTECH • Polska

PATRONI MEDIALNI

SZ U M

MINT

noty na 6 tygodni

format
Pismo Artystyczne

Radio Opole

wyborcza.pl
OPOLE

KRAJOWY
PLAN
ODBUDOWY

Rzeczpospolita
Polska

Sfinansowane przez
Unię Europejską
NextGenerationEU

